

Mobilność przestrzenna migrantów poakcesyjnych z perspektywy indywidualnych doświadczeń polskich migrantów w Wielkiej Brytanii

**Dr hab. Jadwiga Plewko
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II**

**Przestrzeń, gospodarka, społeczeństwo – wymiary mobilności Polaków w XXI w
Kazimierz Dolny 26-27 września 2016**

- **Mobilność przestrzenna** obejmuje **migrację i cyrkulację**, czyli fizyczne przemieszczenia ludzi, jakim towarzyszy transfer z jednej przestrzeni społecznej do innej.
- Migracja prowadzi do trwałej lub względnie trwałej zmiany miejsca zamieszkania, a cyrkulacja — nie.

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej

**wraz z jednoczesnym otwarciem rynków pracy w Wielkiej Brytanii,
Irlandii i Szwecji, a później w kolejnych krajach,
gruntownie zmieniło uwarunkowania i wzorce mobilności
przestrzennej Polaków**

Prezentacja dotyczy niektórych form mobilności przestrzennej polskich migrantów poakcesyjnych w Wielkiej Brytanii, głównie:

- **przyczyn i okoliczności wyjazdów z Polski**
- **znaczenia cyrkulacji pomiędzy Wielką Brytanią a Polską w trakcie pobytu na Wyspach**

Zdarzenia te są tu przedstawione z punktu widzenia samych migrantów, tak jak ich doświadczają, postrzegają, interpretują i jak oceniają swoje decyzje o migracji.

Jedną z propozycji analizy polega na **zestawieniu subiektywnie ujętych motywów mobilności** z dobrze znanym w teorii migracji rozróżnieniem czynników **wypychających i przyciągających** (*push – pull factors*).

Pod uwagę został wzięty tylko fragment tej koncepcji sprowadzony do **analizy** wskazanych **przejawów mobilności przestrzennej** polskich migrantów ze względu na **rolę** w tym procesie:

- czynników **strukturalnych** (obiektywnych),
- czynników **indywidualnych** (subiektywnych)
- i wzajemne oddziaływanie tych motywów mobilności

Punktem szczególnego zainteresowania jest próba uchwycenia **na poziomie świadomości migrantów** procesu nakładania się tych czynników

Materiał, który posłużył do niniejszej prezentacji jest częścią większych badań jakościowych przeprowadzonych wśród migrantów polskich w Wielkiej Brytanii w 2015 r. przez zespół pracowników Instytutu Socjologii KUL w składzie:

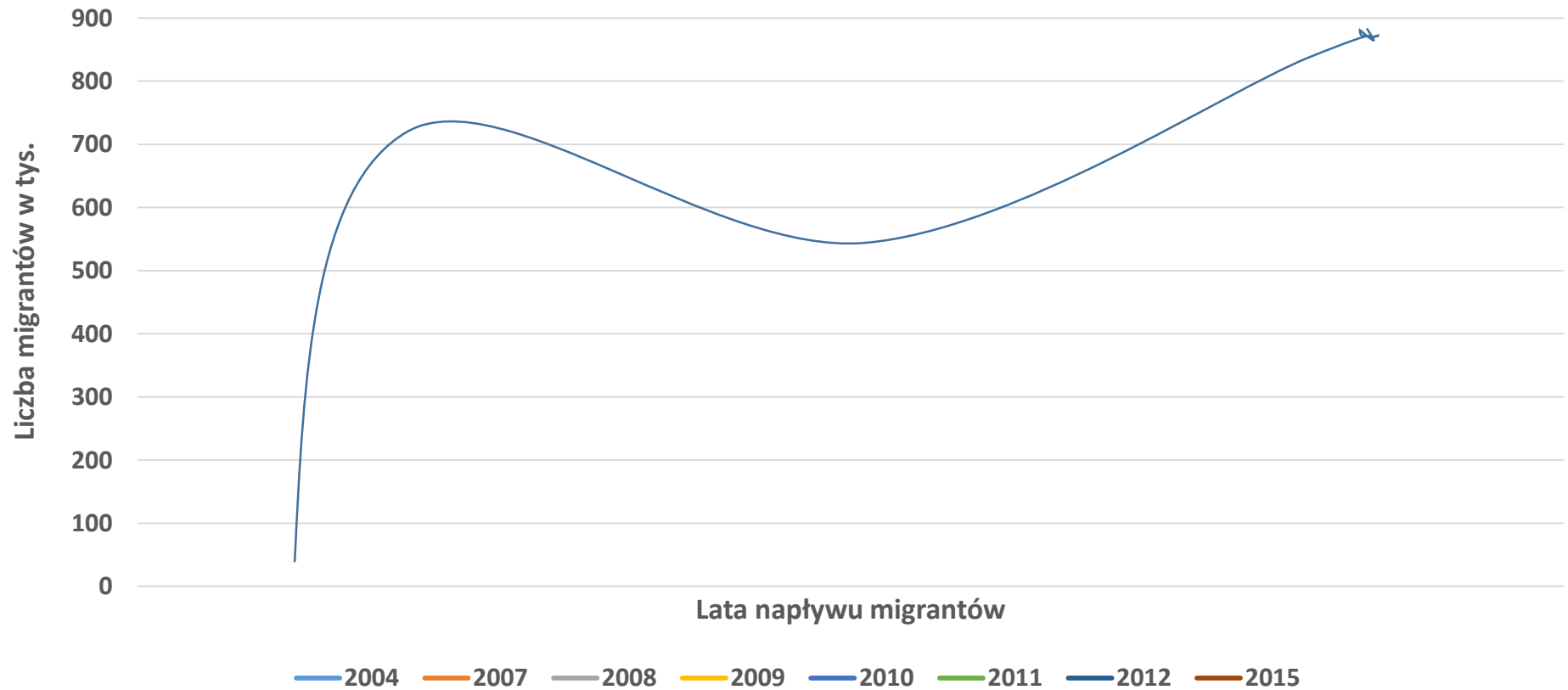
Dr hab. Wioletta Szymczak

Ks. Dr Tomasz Adamczyk

Dr hab. Jadwiga Plewko

I. PODSTAWOWA CHARAKTERYSTYKA MIGRACJI POLSKIEJ W WIELKIEJ BRYTANII

Dynamika napływu polskich migrantów do Wielkiej Brytanii w okresie poakcesyjnym

1. Dynamika napływu polskich migrantów do Wielkiej Brytanii:

- Liczba migrantów z Polski do Wielkiej Brytanii **systematycznie wzrasta** od momentu akcesji Polski do UE; największą dynamiką wzrostu liczby Polaków charakteryzowały się pierwsze kwartały roku 2005, a następnie lata 2006 i 2007.
- trend szybkiego wzrostu czasowo się odwrócił w momencie, gdy Wielka Brytania została dotknięta kryzysem gospodarczym (2008 – 2010);
- kryzys gospodarczy **nie uruchomił na większą skalę mobilności powrotnej** polskich migrantów do kraju, bowiem główną strategią, jaką obrali migranci, była próba przetrwania na emigracji, nawet za cenę gorszych warunków pracy, niższych zarobków czy marginalizacji na rynku pracy;
- podstawą przetrwania kryzysu było oparcie się na najbliższej rodzinie, życie z oszczędności, akceptacja niższych stawek wynagrodzenia i szukanie dodatkowych źródeł dochodu.
- zamiast fali powrotów do Polski pojawiło się **zjawisko wyjazdów w poszukiwaniu pracy w innych krajach europejskich** (np. w Norwegii).

2. Cechy społeczno-demograficzne migrantów poakcesyjnych w Wielkiej Brytanii

- **młoda struktura wieku**, młodsza zarówno od populacji Wielkiej Brytanii, jak i Polski:

pod koniec 2010 r. **86%** społeczności polskiej na Wyspach była w wieku produkcyjnym; wskaźnik ten dla społeczeństwa brytyjskiego wynosił 65%, a dla społeczeństwa polskiego ok. 70%.

- zbiorowość Polaków w Wielkiej Brytanii charakteryzują stosunkowo **wysokie wskaźniki zatrudnienia** oraz **niska stopa bezrobocia**:

W połowie 2011 r. **zatrudnionych** było około **84,6% Polaków** w wieku od 16 do 64 lat; w tym samym okresie **stopa bezrobocia** wyniosła wśród Polaków w wieku powyżej 16 lat – **5,5%**.

- migracja polska w Wielkiej Brytanii wydaje się mieć długookresowy lub **trwały charakter** – świadczą o tym, m.in.: integracja ekonomiczna, wzrastająca liczba urodzeń wśród Polek, wzrastająca liczba Polaków otrzymujących brytyjskie obywatelstwo.

II. WYJAZDY Z POLSKI – przyczyny i okoliczności

Przyczyny decyzji o wyjeździe z kraju i szukania dla siebie i swojej rodziny miejsca za granicą – w Wielkiej Brytanii (sporadycznie wcześniej w innych krajach, np. w Irlandii, Niemczech, Grecji)

1. Przyczyny ekonomiczne:

Badania nad migracjami wskazują typowe czynniki strukturalne odpływów migracyjnych z kraju pochodzenia:

- niskie zarobki
- wysokie bezrobocie
- obniżony standard życia
- nikłe perspektywy na przyszłość

Analizując wypowiedzi rozmówców w Wielkiej Brytanii wydaje się, iż przyczyny ekonomiczne są **zróżnicowane**.

- Występują motywy **wyjazdu dla zarobku** lub **znalezienia odpowiedniej pracy** i rzeczywiście to one **dominują w kategorii przyczyn ekonomicznych**.

Nie zawsze jednak mamy do czynienia z kategorią **migrantów przeżycia**. Część migrantów deklaruje, iż wręcz porzuciła dobrą/dobrze płatną pracę dla zupełnie innych celów wyjazdu, np. rodzinnych.

Spośród wszystkich badanych przyczyny ekonomiczne wyjazdu najbardziej dramatycznie przedstawił jeden z respondentów, w odpowiedzi na pytanie: *co spowodowało decyzję o wyjeździe z Polski?*

Pieniądze zasadniczo. Trochę tak się ułożyło życie. Źle dobrani wspólnicy. Interesy się popsuły. Trzeba było z czegoś żyć. (...) po prostu taka równia pochyła trochę. Było kiepsko, a w perspektywie miało być ewentualnie gorzej (M. 31).

- Inny z badanych swoją sytuację ekonomiczną kwituje krótkim stwierdzeniem:
- ***W Polsce pracowałem, ale pieniądze nie wystarczały nawet na pokrycie rachunków miesięcznych*** (M. 18).
- Podobne motywy powtarzają się w wielu wypowiedziach, ale dość znamienne jest wyważone i w gruncie rzeczy optymistyczne podejście znacznej części rozmówców, którzy podjęli swą aktywność migracyjną dla ratowania sytuacji finansowej swych rodzin, traktując wyjazd jako szansę na coś więcej niż tylko uciążliwe zarobkowanie za granicą.

Wspomniany wyżej respondent dodaje:

Taka próba po prostu miała być. Szukanie czegoś nowego, lepszego życia (M. 18).

- Większość planowała realizację „lepszego życia” w Polsce, po powrocie:

Przyjadę tutaj, zarobię jakieś pieniądze, jak to większość naszych rodaków robi i wrócę do Polski rozwijać może coś swojego (M. 11);

W Polsce miałam pracę, ale chciałam tak jeszcze więcej zarobić, żeby (...) wynająć sobie mieszkanie, już sama bez rodziców (K. 4).

- Osobną kategorię wśród badanych stanowią migranci, którzy wyjechali do Wielkiej Brytanii dzięki ofertom pracy **na kontrakcie** w firmach brytyjskich, werbujących w Polsce swoich przyszłych pracowników. W taki sposób zatrudniano np. kierowców ciężarówek czy autobusów.

Rozmówcy deklarowali bardzo **konkretne cele ekonomiczne**, które skłoniły ich do wyjazdu, np.:

- spłata kredytu studenckiego (K. 10),
- kredytu mieszkaniowego:

Zarabiałem w Polsce dobrze (...) około 8 tys. złotych, ale kupiłem mieszkanie na kredyt (...), a pierwsza moja rata była 7,5 tys. złotych, więc wszystko co zarobiłem musiałem oddać do banku (M. 39),

- czy zdobycie środków na ślub i wesele (K. 22).

Jednak część osób potraktowała wyjazd jako trudne do przewidzenia **doświadczenie**, nie podyktowane precyzyjnymi kalkulacjami zysków. Decydująca była **okazja do wyjazdu**, najczęściej inspirowana czymś wcześniejszym przykładem czy **zachętą**. Jeden z badanych wyraził to następująco:

Kolega zaproponował mi krótki wyjazd (...), przyjechałem zobaczyć, jak funkcjonuje praca za granicą (M. 28).

Mobilność przestrzenna oddziałuje na mobilność na drabinie społecznej. **Osoby migrujące mogą doświadczać przemieszczenia geograficznego, a wraz z nim awansu czy degradacji w życiu zawodowym.**

Migranci często podejmują za granicą **pracę poniżej swoich kwalifikacji.**

W takim przypadku, jak pokazują badania (np. OBM UW), praca poniżej kwalifikacji dla mężczyzny staje się głównie instrumentem do realizacji celu w postaci zarobienia określonej kwoty pieniędzy, zaś dla kobiety – okazją pozyskania cennego doświadczenia, które może sprzyjać dalszemu samorozwojowi.

Dobłą ilustracją tego ostatniego stwierdzenia sã młode, wykształcone kobiety, które wyjeżdżają do pracy w charakterze **au-pair** w angielskich rodzinach, ze względu na szansę dobrego opanowania języka angielskiego.

Jedna z respondentek, z zawodu inżynier-chemik, jasno to podkreśliła w swojej wypowiedzi:

W Polsce miałam pracę, bardzo dobrze zarabiałam i miałam plan wrócić, nie przyjechałam w celach zarobkowych, bo jako au-pairka tutaj się mało zarabia. Ja tu przyjechałam ze względu na język (K. 41).

2. Rodzinne uwarunkowania wyjazdów

a) łączenie rodzin

b) sprowadzanie dalszych krewnych

- Mobilność badanych migrantów polskich do Wielkiej Brytanii wyraźnie чуje **wymiar rodzinny**.

Często powtarzającą się okolicznością wyjazdu jest chęć dołączenia do kogoś z członków rodziny, przebywającego od pewnego czasu za granicą.

- Wartość zjawiska łączenie się rodzin podkreślają głównie badane kobiety, które albo wyjeżdżają na stałe z dziećmi do pracującego wcześniej na Wyspach męża, albo odwiedzają go podczas okresów wakacyjnych, albo też pozostały w Wielkiej Brytanii po założeniu tam rodziny.

Z wypowiedzi migrantek o swoich rodzinach rozdzielonych niekiedy przez kilka lat wynika, że **wyjazd z Polski nie zawsze jest łatwą decyzją**,

bywa że zmiany związane z wyjazdem na stałe wymagają od kobiet uporania się z wewnętrznymi trudnościami opuszczenia kraju.

Jedna z badanych kobiet tak to wyraziła:

(...) dla mnie to było strasznie ciężko rozstać się z Polską i przyjechać. Za każdym wyjazdem (...) płakałam, że ja nie chcę, ale to tak się rzeczy, że rodzina w komplecie i tak się złożyło, że zdecydowałam się (K. 12).

Inna rozmówczyni, która stanęła przed podobną decyzją racjonalizuje swoją sytuację:

Mąż powiedział, że nie wraca do Polski. Ja pracowałam w Polsce. Miałam dobrą pracę. (...) Ja bym mogła w Polsce zostać, nie ma problemu (...), to bardziej jego decyzja niż moja. Ale nie wyobrażałam sobie życia osobno (...), dzieci już dwa lata wychowywały się bez ojca. (...) Przyjechałam, żeby spokojnie żyć (K. 27).

Z drugiej strony, to właśnie **niechęć do rezygnacji przez kobiety z dotychczasowej pracy**, oprócz posiadania małych dzieci w rodzinie, najczęściej wstrzymywała je przed decyzją o wyjeździe od początku całej rodziny za granicę.

- Równie częstym motywem wyjazdów z Polski na Wyspy Brytyjskie są **odwiedziny innych krewnych**, głównie rodzeństwa, kuzynów, w jednym przypadku dorosłych synów, a także partnerów w związkach nieformalnych.
- Zwłaszcza młodzi respondenci podkreślają swoje wcześniejsze kilkukrotne pobyty w Wielkiej Brytanii, albo Irlandii, jako **wakacyjne wyjazdy** na zaproszenie rodzeństwa, przy okazji wykorzystywane także dla **szlifowania języka angielskiego, albo podjęcia dorywczej czy sezonowej pracy**.

Sami respondenci postrzegają je jako **mentalną inspirację** do obecnego wyjazdu z Polski na dłuższy czas lub na stałe.

3. Kulturowe i osobowe aspekty wyjazdów

- a) nauka języka
- b) szukanie pomysłu na życie
- c) ciekawość świata, szukanie nowych doświadczeń

Praca dla migrantów jest koniecznością życiową, jednak warto zwrócić uwagę na inny niż szukanie pracy zarobkowej, motyw migracji, nierzadko przewijający się w wypowiedziach badanych.

Charakterystyczne są deklaracje **przyjazdu z ciekawości** świata, innej kultury, warunków pracy w Wielkiej Brytanii:

Ja tylko z ciekawości przyjechałem. Bo ja w Polsce dobrze zarabiałem. Miałem swój interes i chciałem zobaczyć jak jest tutaj (M. 3).

- Młode małżeństwo, które nie mogło po studiach znaleźć pracy, postanowiło pozytywnie i konstruktywnie podejść do problemu, a rozmówczynie cytuje tu propozycję męża:

A co byś powiedziała, gdybyśmy sobie wyjechali gdzieś na rok jako fajne doświadczenie, podszlifować język, jako przygodę bardziej potraktować, niż z takim zamysłem zarobkowym czy coś takiego.(...) Ja lubiłam podróżować, zwiedzać świat, coś nowego poznawać. Mówię: dobra (K. 2).

- Kolejny migrant, obok względów finansowych, podkreśla także inne przyczyny przyjazdu:

(...) po drugie nauka języka i po trzecie jakieś tam zebranie doświadczeń, chęć spróbowania czegoś nowego (M. 30).

III. CZASOWE WYJAZDY DO POLSKI

Niemal wszyscy badani migranci utrzymują kontakty z rodzinami w Polsce i – z różną częstotliwością: **raz do kilku razy w roku** – odbywają **wizyty w kraju**.

Mobilność tego rodzaju zaspokaja istotne potrzeby podtrzymania więzi rodzinnych, zwłaszcza pomiędzy wnukami z emigracji a ich dziadkami w Polsce.

Niemniej, w niektórych wypowiedziach migrantów po kolejnych odwiedzinach w Polsce, pojawia się element **poczucia obcości** w stosunku do życia rodziny, znajomych w kraju, czy coraz bardziej odległego stylu i warunków życia w Polsce. Rozmówcy różnie to wyrażają:

- ***Ogólnie, jako słowo Polska czujemy się u siebie. Ale w domu się czuję jak obca (...), teraz to się bardziej jako gość czuję*** (K. 41);
- ***Dobre 80% moich znajomych z rodzinnej miejscowości wyjechało, nie ma z kim nawet pójść na kawę*** (K. 42)
- ***Ja widzę, jak jadę do Polski, widzę tę biedę, to jest ciężko*** (K. 37);
- ***Raz w roku latam do Polski zobaczyć moich rodziców. Czuję się Polakiem, ale gdy jadę do Polski, już nie czuję, że Polska jest moim krajem (...) to jest takie pomiędzy*** (M. 40).

Nie są odosobnione także myśli o rezygnacji z powrotu na stałe do Polski po kolejnych wizytach i konfrontacji warunków życia w obu krajach.

Jedna z respondentek wyraziła to wprost:

Myślę, że będziemy mieszkać tutaj. (...) Z każdym wyjazdem do Polski tylko się upewniam, że jednak nie w Polsce (K. 13).

PODSUMOWANIE

Na gruncie przytaczanych tu badań można sformułować pewne wnioski:

- Motywy mobilności przestrzennej badanych migrantów są **wielowymiarowe** – z motywami ekonomicznymi łączy się chęć zdobycia doświadczeń zawodowych, społecznych, kompetencji językowych i kulturowych, zdobycia komfortu życia, stabilizacji życiowej, emocjonalnej.
- Dostępność możliwości wyjazdu z Polski i powrotu z emigracji sprawia, że **migracje** są postrzegane jako **lekkie** – nie niosą ze sobą piętna nieodwracalności, mogą być traktowane jako swego rodzaju **rekonesans**, który pozwala decydować o miejscu pobytu na podstawie szacowanych na bieżąco korzyści i strat związanych z mieszkaniem w danym miejscu.
Polacy wykształcili w sobie **gotowość do zmian**.

- Migracja jest swoistym procesem uczenia się. Gotowość do migracji, zorganizowanie wyjazdu za granicę, podjęcie ryzyka, doświadczenie inności, niepewności – to wszystko buduje bardzo istotną we współczesnym świecie kompetencję: **zdolność do mobilności zarówno przestrzennej jak i mentalnej.**
- Wśród przyczyn mobilności przestrzennej migrantów występują zarówno **czynniki strukturalne** (brak pracy, niskie płace), jak i **czynniki indywidualne** (poziom deprivacji czy zakres wolności);
- Mobilność zagraniczna badanych jest wynikiem współoddziaływania obu tych grup czynników.

Dziękuję za uwagę